

nevilerinden meydana gelmektedir. Bunlardan özellikle *Yûsuf u Züleyhâ* büyük üne sahiptir. Ayrıca XV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan ve hayatı hakkında bilgi bulunmayan Ârif adında bir şairin *Mürşidü'l-ubbâd* (baş tarafı eksik), *Nûsha-i Âlem ve Şerhu'l-Âdem*, *Mevlid*, *Mi'râc*, *Vefât-ı Nebî* adlı beş mesnevisi bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 355). Anadolu sahasında yazılan ilk hamselerden biri de Bihîştî Ahmed Sinan Çelebi'ye (ö. 917/1511-12 [?]) aittir. Eserin sonunda yer alan bir beyitte Bihîştî, kendisinden önce kimsenin böyle bir eser ortaya koymadığını ileri sürmüştür. Bihîştî'nin *Hamse*'sinde yer aldığı bildirilen *Vâmık u Azrâ*, *Yûsuf u Züleyhâ*, *Hûsn ü Nigâr*, *Süheyl ü Nevbahâr*, *Leylâ vü Mecnûn* mesnevilerinden bugün yalnız *Leylâ vü Mecnûn* mevcuttur (bk. BİHİŞTÎ AHMED SİNAN ÇELEBİ).

XVI. yüzyılda Lâmiî Çelebi (ö. 938/1532), mesnevilerinin sayısı beşten fazla olan bir şair olarak dikkat çekmektedir. Ancak bunlardan hangilerinin hamsesine dahil olduğu bilinmemektedir. Lâmiî'nin mevcut mesnevileri şunlardır: *Vâmık u Azrâ*, *Vis ü Râmin*, *Selâmân u Ebsâl*, *Şem' ü Pervâne*, *Gûy u Çevgân*, *Ferhadnâme*, *Maktel-i Hüseyin*, *Şehrengîz-i Bursa* ve *Heft Peyker*. XVI. yüzyılın diğer bir hamse şairi de Hâmidzâde Celîlî'dir (ö. 977/1569). Şairin hamsesini oluşturan *Hüsrev ü Şîrin*, *Leylâ vü Mecnûn*

nûn, *Gül-i Sadberg-i bî-Hâr*, *Hecrnâme*, *Meheknâme* adlı mesneviler, Bibliothèque Nationale'deki 130 varaklık külliyatı içinde yer almaktadır (bk. CELİLİ, Hâmidzâde). Taşlıcalı Yahyâ Bey de (ö. 990/1582) çoğu yerli konuları işleyen mesnevileriyle dikkat çeken bir hamse şairidir. Eseri *Gencîne-i Râz*, *Usûlnâme*, *Şâh u Gedâ*, *Yûsuf u Züleyhâ* ve *Gülşen-i Envâr* adlı mesnevilerden oluşur. Bu yüzyılda altı mesnevi yazmış olan başka bir hamse şairi de Ahmed Rıdvan'dır. Ahmed Rıdvan'ın mesnevileri *İskendernâme*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Hüsrev ü Şîrin*, *Rıdvâniyye*, *Mahzenü'l-esrâr* ve *Heft Peyker* adlarını taşımaktadır. Kaynaklarda hamse sahibi olduğu bildirilen Hayâtî'nin Ahmed Rıdvan'ın mesnevilerini kendine mal ettiği anlaşılmıştır (*DİA*, II, 123).

XVII. yüzyılda hamse şairlerinin önde gelen ismi Nev'zâde Atâî (ö. 1045/1635) *Âlem-nümâ* (*Sâkinâme*), *Nefhatü'l-ezhâr*, *Sohbetü'l-ebkâr*, *Heft Hân*, *Hilyetü'l-efkâr* adlı mesnevilerden oluşan *Hamse*'siyle İran geleneğinden ayrılarak tamamen yerli bir eser ortaya koymuştur. Şair, mesnevilerinde devrin içtimai hayatını çok canlı ve oldukça realist bir şekilde tasvir etmiş, tarihi olayları, günlük hayatın çeşitli meselelerini aralara kısa manzum hikâyeler de katarak başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Aynı yüzyılda yaşayan Nergisî'nin (ö. 1045/1635) *el-Kavlü'l-müselleme fî gazavâtî'l-Mesleme*, *Kânûnür-Reşâd*, *Meşâkkul-uşşâk*, *İksir-i Saâdet* ve *Nihâlistan* adlı mensur eserden meydana gelen *Hamse*'si farklı nitelikte bir eserdir. Üç baskısı yapılan *Hamse-i Nergisî*'nin (Bulak 1839 [ta'lik ve nesih hurufat ile iki baskı]; İstanbul 1869) yazma nüshalarının da fazla oluşu eserin çok okunduğunu göstermektedir (*İA*, IX, 196).

Türk edebiyatında yazılan son hamse Subhîzâde Feyzî'ye (ö. 1152/1739) aittir. Şairin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (Revan Köşkü, nr. 801) divanında yer alan *Heft Seyyâre*, *Mir'ât-ı Süretnümâ*, *Safânâme* ve *İşknâme* adlı mesnevileri divanıyla birlikte bir hamse oluşturmaktadır (bk. FEYZÎ, Subhîzâde).

Kaynaklarda Revânî Çelebi, Çâkerî Sinan, Muîdî (İznikli), Fuzûlî, Fazlî, Halife, Cemâleddin Hulvî, Fikrî Derviş, Karamanlı Figânî ve İlyas Çelebi de hamse sahibi şairler olarak zikredilmekteyse de kendilerine atfedilen mesnevilerin çoğu ele geçmemiştir. Hamse sahibi divan şairlerinin eserleri ve nüshaları, haklarındaki

kısa tanıtma ve değerlendirmelerle birlikte *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*'nda verilmiştir (İstanbul 1961).

BİBLİYOGRAFYA :

Külliyât-ı Hamse-i Hakîm Nizâmî-yi Gençvî (nşr. M. Derviş), Tahran 1366 hş.; Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Ankara 1959; a.mlf., *Ali Şîr Nevâî*, Ankara 1967, III, tür.yer.; a.mlf., *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 103-113; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu* (haz. Nail Tuman), İstanbul 1961; E. E. Berthels, *İzbrannie Trudi Nizami-Fuzuli*, Moskva 1962, s. 173-306; a.mlf., *Izbrannie Trudi Navoi Dzami*, Moskva 1965, s. 31-36, 126, 170, 256-272; Rypka, *HIL*, s. 210 vd., 283; Turgut Karacan, *Nev'î-zâde Atâyî, Heft-Hân Mesnevisi*, Ankara 1974; Mohammad Wahid Mirza, *The Life and Works of Amir Khusrau*, Lahor 1975, s. 190-203; Tunca Kortantamer, *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si* (doçentlik takdim tezi, 1983), Ege Üniversitesi Ed.Fak.; a.mlf., *Eski Türk Edebiyatı: Makaleler*, Ankara 1993, s. 89-150; a.mlf., "17. Yüzyıl Şairi Atâyî'nin Hamsesi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun Görüntüsü", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, I, İzmir 1983, s. 61-105; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 401-404; Gönül Alpay, "Hamdullah Hamdî'nin Leylâ ve Mecnun Hikâyesi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, I/1, Ankara 1970, s. 25-32; Hüseyin Ayan, "Divan Edebiyatında Hamseler", a.e., X/1 (1979), s. 87-100; a.mlf., "Hamse", *TDEA*, IV, 89-90; Âmil Çelebioğlu, "Kıyâfe(t) İlmî ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkî'nin Kıyâfetnâmeleleri", a.e., XI/2 (1979), s. 305-347; Günay Kut Alpay, "Lâmi'î Çelebi and his Works", *JNES*, XXXV/2 (1976), s. 73-93; Nuran Tezcan, "Bursalı Lâmi'î Çelebi", *TDe*, VIII (1979), s. 315-316; İsmail Ünver, "Mesnevi", *TDL*, sy. 415-417 (1986), s. 462-463; Cl. Huart, "Hamse", *İA*, V/1, s. 200; Ömer Faruk Akün, "Nergisî", a.e., IX, 196-197; Abdülkadir Karahan, "Hamse", *TA*, XVIII, 454-455; Hasibe Mazoğlu, "Türk Edebiyatı", *Eski*, a.e., XXXII, 97 vd.; J. T. P. De Bruijn, "Khamsa", *EP* (İng.), IV, 1041-1042.

TAHSİN YAZICI – CEMAL KURNAZ

HAMZA

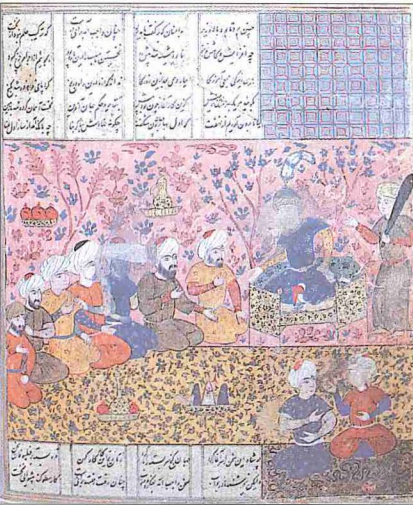
(حمزة)

Seyyidüşşühedâ Esedullâh Ebû Umâre (Ebû Ya'lâ) Hamza b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf el-Kureşî el-Hâşimî (ö. 3/625)

Hz. Peygamber'in amcası, Uhud şehidlerinden.

569 veya 570 yılında Mekke'de doğdu. Annesi, Hz. Âmine'nin amcasının kızı olan Hâle bint Vüheyb'dir. Ebû Leheb'in cariyesi Süveybe'den süt emdikleri için Hz. Peygamber ile sütkardeşi, aynı zamanda

Hamse-i Nizâmî'den minyatürlü bir sayfa (İstanbul Arkeoloji Ktp., nr. 1497, vr. 19)

çocukluk ve gençlik yıllarında arkadaş ve dost oldukları bilinen Hamza'nın bi'setin 2 (612) veya 6. yılında (616) müslüman olduğu nakledilmektedir. Rivayete göre, Ebû Cehil ve adamlarının Resûl-i Ekrem'e hakaret ettiklerine şahit olan Abdullah b. Cüd'an'ın câriyesi, av dönüşü Kâbe'yi tavaf etmekte olan Hamza'ya gördüklerini anlatmış, büyük bir öfkeye kapılan Hamza elindeki yay ile Ebû Cehil'i yaralamış ve, "İşte ben de Muhammed'in dinini benimsiyorum, cesareti olan varsa gelsin dövüşelim" diyerek İslâmiyet'i kabul ettiğini ilân etmiştir. Hamza'nın İslâm dinini benimsemesiyle müslümanların güçleri artmış, bu da müşriklerin müslümanlar aleyhine gerçekleştirmek istedikleri cüretkâr teşebbüslerini bir kere daha gözden geçirmelerine sebep olmuştur. Hz. Peygamber, hicretten sonra Medine'de ensar ile muhacirler arasında kardeşlik bağı (muâhât) kurduğu gibi daha önce Mekke'de de müslümanları birbirleriyle kardeş yapmıştı. Nitekim Hamza müslüman olunca Resûl-i Ekrem onu Zeyd b. Hârise ile kardeş ilân etmiştir. Hz. Hamza gazâyâ çıktığında neyi varsa hepsini Zeyd'e vasiyet ederdi. Hamza Medine'ye hicret ettiğinde Kubâ'da Külsûm b. Hidm'in (veya Sa'd b. Heyseme'nin) evinde misafir olarak kalmış, Hz. Peygamber muâhât sırasında onu Külsûm b. Hidm ile kardeş yapmıştır.

Hicretten sonra Medine'ye sığınan müslümanları tehdit eden Kureyşliler'i vazgeçirmek için onları ticaret yollarında sıkıştırmak üzere seriyyeler düzenleyen Resûl-i Ekrem, bu seriyyelerin ilki olduğu rivayet edilen Sifûlbahr seferinde Hz. Hamza'yı kumandan tayin etti. Hamza 1. yılın Ramazanında (Mart 623) otuz kişilik bir müfreze ile, aralarında Ebû Cehil'in de bulunduğu yaklaşık 300 kişilik bir süvari birliğince korunan Kureyş kervanını kontrol altında tutmak ve gerektiğinde baskın düzenlemek amacıyla sefere çıktı. Taraflar, Medine'nin batısında Kızıldeniz sahillerine yakın bir yerde Cüheyneliler'in yaşadığı bölgede karşılaştılar. Çarpışma Cüheyne kabilesinden Mecd b. Amr'ın gayretiyle önlendi. Ebvâ ve Zül'uşeyre seferlerine ve Kaynukâ' Gazvesi'ne de iştirak eden Hz. Hamza bu seferlerde Resûl-i Ekrem'in sancağını taşımıştır.

Hz. Hamza Bedir Savaşı'nın (2/624) önde gelen kahramanlarından. Büyük bir cesaretle savaşarak teke tek vuruşmak için ortaya çıkanlardan Şeybe b. Rebîa'yı öldürdü ve Ebû Süfyân b. Harb'in karısı

Hind'in babası Utbe b. Rebîa'nın öldürülmesine yardımcı oldu. Savaş esnasında da Cübeyr b. Mut'im'in amcası Tuayme b. Adî'yi ve Kureys'in bazı ileri gelenlerini öldürdü. Bundan dolayı özellikle Hamza'dan intikam almaya çalışan müşrikler, Cübeyr b. Mut'im'in Habeş asıllı kölesi Vahşî b. Harb'e Uhud Gazvesi'nde Hamza'yı öldürdüğü takdirde âzat edileceğine dair söz verdiler. Hz. Hamza'nın ciğerini çiğneyeceğini ve organlarından yapacağı gerdanlığı boğazına takarak Mekke'ye döneceğini söyleyen Hind ise bütün takılarına ilâveten 10 altın vereceğini vadedti.

Hz. Hamza, Uhud Gazvesi öncesinde Medine'de kalınip savunma yapılması veya şehrin dışında düşmanla savaşılması konusu tartışılırken Resûl-i Ekrem'e ikinci şıkkı tercih ettiğini söyledi. Bu gazvede de kahramanca savaşan ve otuz bir kişiyi öldüren Hamza, Hz. Peygamber'in uyarısına rağmen okçuların yerlerini terketmesi yüzünden İslâm ordusu bozguna uğrayınca, "Ben Allah ve Resulü'nün aslanıyım. Allahım! Ebû Süfyân ile adamlarının yaptıkları kötülüklerden sana sığınırım. Müslümanların yanlış hareketlerinden dolayı da senden af dilerim" diyerek düşmanla çarpışmaya devam etti. Bir taşın arkasına gizlenip Sibâ' b. Abdüluzâ ile vuruşmasını seyreden Vahşî, Hz. Hamza'nın Sibâ'ı öldürdükten sonra kendisinin bulunduğu yere yaklaştığını görünce mızrağını fırlatarak onu şehid etti; daha sonra ciğerini çıkarıp Hind'e götürdü. Düşman askerleri, başta Hamza olmak üzere babası müşrik olan Hanzale b. Ebû Âmir dışında bütün şehidlerin burunlarını, kulaklarını ve diğer organlarını keserek iplere dizip savaşa katılan kadınların boyunlarına gerdanlık diye taktılar ve Mekke'ye o şekilde girmelerini sağladılar.

Resûl-i Ekrem Hz. Hamza'yı bu durumda görünce çok üzüldü, ağladı ve şöyle dedi: "Hiç kimse senin kadar musibete uğramamıştır ve uğramayacaktır. Beni bunun kadar öfkeliendiren bir şey olmamıştır. Ey Resûlullah'ın amcası! Ey Allah ve Resulü'nün aslanı Hamza! Allah sana rahmet etsin. İyi bilirim ki sen hıssım ve akrabalık haklarını gözetir, daima hayırlı işler yapardın. Eğer yas tutmak gerekseydi sana yas tutardım". Hz. Peygamber daha sonra yetmiş (veya otuz) müşriği katledip aynı şekilde intikam alacağına yemin etti. Ancak, "Eğer ceza veremezseniz size yapılanın misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz elbette bu sab-

redenler için daha hayırlıdır" (en-Nahl 16/126) meâlindeki âyet nâzil olunca bundan vazgeçti. Resûl-i Ekrem, Hz. Hamza'yı görmek isteyen kız kardeşi Safiyye'ye engel olmaya çalıştıysa da Safiyye kardeşinin bu musibete Allah yolunda uğradığını, Allah yolunda bundan daha beterrine de razı olacağını ve sevabı O'ndan bekleyeceğini söyleyerek ısrar etti; fakat Hamza'nın cenazesini görünce göz yaşlarını tutamadı. Hz. Peygamber, Hamza'nın Allah ve Resulü'nün aslanı, şehidlerin efendisi olduğunu söyleyerek halası Safiyye ile kızı Fâtıma'yı teskin etti ve şehidlerin ölmeyip cennette yaşadıklarını belirttiikten sonra bu esnada nâzil olan, "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü zan etmeyin. Bilakis onlar diridirler. Allah'ın kendi lutuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadır. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşleri için de hiçbir keder ve korkunun bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar" (Âl-i İmrân 3/169-170) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

Hz. Hamza'nın cenaze namazını Resûl-i Ekrem kıldırdı; arkasından da diğer şehidlerin namazı kılındı. Şehidler yıkanmadan kendi elbiseleriyle ikişer üçer Uhud'da toprağa verildi. Üzerlerindeki kıyafetler göğüs ve baş kısımlarına sarıldı, alt kısımları da kokulu otlarla örtüldü. Hamza'nın kabrini Ebû Bekir, Ömer, Ali ve Zübeyr kazdılar ve Resûlullah ile birlikte defnettiler. Hamza, kız kardeşinin oğlu Abdullah b. Cahş ile aynı kabre konuldu. Resûl-i Ekrem Medine'ye dönünce Sa'd b. Muâz, Muâz b. Cebel ve Abdullâh b. Revâha ile ensara mensup kadınlar kendisine tâziyede bulundular ve göz yaşları dökerek üzüntüsünü paylaştılar. Ensarlı kadınların ağlamayı gece yarısına kadar sürdürdüklerini haber alan Hz. Peygamber onlara teşekkür ve dua ettikten sonra evlerine yolladı. Ertesi gün de bu şekilde ağlamalarını uygun bulmadığını söyledi.

Akrabalık hukukunu gözetken, mert ve titiz bir insan olan Hz. Hamza, Uhud Savaşı'nda dillere destan olacak şekilde bir kahramanlık göstermiştir. İslâmiyet uğruna kendi hayatını hiçe sayarken savaşın bütün tekniklerini kullanmış, o günün gazileri ve daha sonra hak yolunda savaşacak bütün gaziler için cesaret ve kahramanlık örneği olmuş, gazi ve şehidlerin pîri sayılmıştır. Bundan dolayı İslâm tarihinde "seyyidüşşühedâ" ve "ese-

dullah" unvanları ile anılagelmiştir. Resûl-i Ekrem'in çok sevip saydığı, maddî ve mânevî desteklerine mazhar olduğu Hz. Hamza yaşadığı dönemde ilmî ve idarî faaliyetlere katılamamış, bu sebeple de kaynaklarda hakkında fazla bilgi yer almamıştır. Onun mukadderatı, bir bakıma Resûlullah'ın anne ve babasının mukadderatına benzemiştir. Her ikisi de genç yaşta vefat eden ebeveyn-i resûlün vazifesi, sanki son peygamberi doğurup insanlığa hediye etmekten ibaretti. Hamza'nın da görevi müslüman varlığı uğrunda elden geleni yaptıktan sonra aynı yolda şahâdet şerbetini içmek ve tarih boyunca gazilerin gönüllerinde yaşamaktan ibaret olmuştur.

Vahşi b. Harb Mekke'nin fethinden sonra Tâif'e kaçıp oraya yerleşti. Tâifliler, İslâmîyet'i kabul ettiklerini bildirmek üzere Medine'ye bir heyet gönderdiklerinde Vahşi de onlarla birlikte Medine'ye gelip Hz. Peygamber'in huzuruna çıktı. Amcasının şehid edilmesini kendisinden dinlerken büyük bir teessüre kapılan Resûl-i Ekrem ona bir daha gözüne görünmemesini söyledi. Resûlullah'ın Vahşi'yi cezalandırmak şöyle dursun ona kötü bir söz bile söylememekle beraber kendisini görmeye tahammül edemeyeceğini ifade etmesi, Hamza'yı ne kadar çok sevdiğini göstermesi bakımından dikkate değer bir olaydır.

Hamza'nın Havle bint Kays'tan Umâre, Bintü'l-Mille b. Mâlik el-Evsî'den Ya'lâ ve Âmir adlı üç oğlu ile Selmâ bint Ümeys'ten Ümâme adlı bir kızı olmuştu. Ümâme'nin teyzesi Esmâ, Ca'fer b. Ebû Tâlib'in hanımı olduğundan Hz. Peygamber onun bakımını Hz. Ca'fer'e tevdi etti. Daha sonraki yıllarda Hz. Ali Resûlullah'a amcasının güzel kızı Ümâme ile evlenmesini teklif etmiş, ancak Hz. Peygamber Ümâme'nin süt kardeşinin kızı olduğunu ve Allah'ın süt kardeş kızı ile evlenmeyi haram kıldığını söylemiştir (İbn Sa'd, III, 11-12). Resûl-i Ekrem Ümâme'yi Mahzûmoğulları'ndan Seleme b. Ebû Seleme ile evlendirmiştir. Hz. Hamza Resûlullah'tan "Şu meâlde bir hadis rivayet etmiştir: "Allah'ım! Senden ism-i a'zamın ve rızâyı ekberin hürmetine istekte bulunuyorum" şeklindeki duaya devam ediniz" (İbnü'l-Esîr, II, 55).

Hz. Hamza'nın türbesinin Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînilâh'ın (1180-1225) annesi tarafından yaptırıldığı rivayet edilir. Türbenin yanına daha sonraki dönemlerde mescid ve kütüphane yapılmış, Osmanlılar zamanında buranın bakımına

itina gösterilmiştir. Bölgenin yönetimi Osmanlılar'ın elinden çıktıktan sonra türbe ve çevresindeki bütün yapılar yıkılmıştır (DMT, III, 335-336).

Müslümanlar arasında kahramanlığın sembolü olan Hz. Hamza, Türk folklorunda güreşçilerin piri sayıldığı gibi menkıbevi hayatı müslüman milletlerin edebiyatlarında kendi adıyla anılan eserlere konu olmuştur (bk. HAMZANÂME).

BİBLİYOGRAFYA:

Süfyan es-Sevrî, *et-Tefsîr*, Beyrut 1983, s. 294; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 65, 74, 75, 76, 96, 97, 101, 102, 103, 104, 311; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 42, 43, 44; III, 8-15; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 271-276; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. M. İbrahim el-Bennâ v.dğr.), II, 55; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVII, 100-103; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 171-184; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 353-354; *Tecrid Tercemesi*, VII, 76; VIII, 402; X, 131, 205-206; Semhûdî, *Hulâşatü'l-vefâ* (nşr. Şeyh İbrâhim el-Fakih), Cidde 1403/1983, s. 382-383; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, I, 296-302; II, 216-257; Şevkânî, *Derrü's-sehâbe*, s. 331-333; Abdullah Mir Ganî, *Menâkıbu Seyyidü's-şühedâ' Hazretî Hamza*, Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâi Efendi, nr. 1183; Zirikî, *et-A'lâm*, II, 310; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), İstanbul 1971, I, 327-329; III, 45, 55, 97, 114-116, 157, 169, 171, 172, 188, 201, 203, 204, 205, 208, 209; M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr., *Kaşâşü'l-Kur'ân*, Kahire 1405/1984, s. 336-369; Cemil İbrâhim Habîb, *Hamza b. Abdilmuttalib Seyyidü's-şühedâ'*, Bağdad 1985, s. 200-203; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, I, 384-385; Mahmüd Şelebi, *Hayâtü Esedillâh ve Esedi Resûlih*, Beyrut 1987; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 219; H. Lammens, "Hamza", *IA*, V/1, s. 203-204; G. M. Meredith-Owens "Hamza b. 'Abd al-Muttalib", *EP* (İng.), III, 152-154; Abdülhüseyn-i Şehîdî, "Buğ'a-i Hamza Seyyidü's-şühedâ'", *DMT*, III, 335-336.

HÜSEYİN ALGÜL

HAMZA b. ALİ

(حمزة بن علي)

(ö. 411/1021'den sonra)

Dürzîliğin kurucusu

(bk. DÜRZİLİK).

HAMZA BABA TÜRBESİ

İzmir'in Kemalpaşa ilçesinde
XV. yüzyılda yapıldığı kabul edilen türbe.

Batı Anadolu'da Manisa yöresinin fethi ve İslâmlaşması ile bağlantılı rivayetlere göre, Horasan'dan gelmiş gazi erenlerden olan Hamza Baba'nın Nif'teki (Kemalpaşa) kabri üzerine II. Murad tarafından bir türbe yaptırılıp yakınında bir de

Bektaşî tekkesi kurulmuştur. Fakat Ömer Lütfi Barkan tarafından tesbit edilen arşiv belgelerinde burasıyla ilgili en eski kayıt II. Bayezid dönemine aittir. *Saruhan Evkaf Defteri*'ndeki 928 (1521-22) tarihli bu kayıta, "Nâhiye-i Nif'te Gereme nâm karye kurbünde Kapukaya demekle mâruf mevzii Hamza Baba nâm derviş kendi dest-i renciyle açıp ihyâ edip ve su getirip bir zâviye bina ve hasbeten lillâh bağ dikip ihya etmiş; zikrolan bağın ve mevziin öşrünü Sultan Bayezid Han ihsan edip ref' buyurup ellerine hükm-i hümayun inâyet olunmuştur" denilmektedir (BA, *Tapu Defteri*, nr. 398, s. 100).

Bu kayıt, zâviyenin II. Bayezid döneminde kurulduğunu açıkça belirttiğine göre Hamza Baba da aynı yıllarda yaşamış ve belki de ölmüş olmalıdır. Hilal Ortaç'ın yayımladığı Hamza Baba Tekkesi'nin tarihçesiyle ilgili altı belgeden sonuncusu 6 Teşrînüvvel 1308 (18 Ekim 1892) tarihli olup Şeyh Halil Efendi'nin ölümü ile zâviyedarlığın oğlu Derviş Ali Efendi'ye tevcih edildiğine dairdir. Aradan geçen 100 yıl içinde, bu tarihî eser hakkında bir araştırma hazırlayanların ifadelerine göre tekke bütünüyle ortadan kalkmış, yalnız türbe ayakta kalabilmiştir.

Bir mezarlığın içinde yer alan Hamza Baba Türbesi kesme taştan yapılmış sekizgen planlı bir yapıdır. Giriş kısmında mukarnaslı başlıklı iki sütuna oturan sivri kemerli bir sundurma vardır. Türbenin sekizgen kitlesi profilili bir silme ile bitmekte, üstünde yine sekizgen ve aynı bi-

Hamza Baba Türbesi'nin planı

